

KREDO_Kompetence a REsilience romských Dětí a rOdičů (IQ Roma servis, z.s.)

Případová studie zachycující dobrou
praxi ve výzvě č. 44 OPZ+

Hana Kociánová

Johana Haldová

Cuong Manh Vu

Jana Rejšková

Daniel Jirát-Ziółkowski_____dan@govlab.cz

Financováno
Evropskou unií

Obsah

Profil organizace	3
Záměr projektu	4
Problém, který projekt řeší.....	4
Cíle projektu	4
Aktivity projektu	5
Plánované přínosy projektu ve vybraných oblastech.....	7
Přínosy pro cílovou skupinu	9
Perspektiva realizačního týmu, komunitní pracovnice a klientky	9
Perspektiva stakeholderů (ředitel ZŠ a zástupce obce).....	10
Kazuistika rodiny CRD.....	12
Zkušenosti z realizace.....	13

Případová studie vznikla na základě rozhovorů s členy realizačního týmu CRD: vedoucím týmu, komunitní pracovnicí a klientkou (matkou dětí, které navštěvují CRD). Dále byl osloven ředitel základní školy v okolí a zástupce obce.

Profil organizace

Organizace IQ Roma servis, z.s. (IQRS) poskytuje **sociální služby** a zaměřuje se na rozvoj **komunitní práce** napříč romskou menšinou na území Jihomoravského kraje. Cílí na podporu možností a příležitostí pro romskou populaci s důrazem na ochranu jejich práv v rámci společnosti. Toho dosahuje poskytováním dvou druhů programů – podpůrné služby pro dospělé, rodiny s dětmi a mladé či dospívající Romy a Romky a vzdělávání pro širokou veřejnost. Vizi IQ Roma shrnuje člen realizačního týmu jako: *„Romové, kteří mají důstojnost, kteří mají stejné postavení jako lidé z majority.“*

IQRS byl založen v roce 1997, jeho první tým terénních pracovníků vznikl v roce 2003. Zpočátku tým řešil zejména otázku špatných podmínek k bydlení a lichvu. Nyní se IQ Roma servis věnuje široké škále oblastí sociální práce, soustředí se především na klienty z romské populace. Jde například o dluhové a karierní poradenství, zabydlovací program, podporu rodin s dětmi v pěstounské péči nebo program Gendalos pro podporu mladých studentů. V rámci IQ Roma servis také funguje **Centrum pro rodiny s dětmi** (CRD), které se věnuje přípravě dětí k nástupu do běžných mateřských škol.

Díky podpoře z výzvy č.44 OPZ+ vytvořil tým Centra pro rodiny s dětmi v rámci IQRS projekt KREDO (Kompetence a REsilience romských Děti a rOdičů), č.p.: CZ.03.02.03/00/22_044/0002170, s dobou realizace od 1.10.2023 do 30.9.2025. V rámci CRD rodiny podporují sociálně-pedagogičtí pracovníci a komunitní pracovníci (zde se nabízí také termín komunitní líder, protože jde v tomto případě o rodiče s vlastní zkušeností podobnou tomu, co zažívají klienti v CRD).

Zaměstnanci CRD jsou zároveň realizačním týmem projektu. V současnosti je do Centra pro rodiny s dětmi zapsáno kapacitní maximum, tedy **12 dětí**. Plánuje se rozšíření pro dalších **40 dětí**. CRD ale uvádí, že má i tak dlouhou čekací listinu a odhaduje, že dalších **300 dětí** na území městských částí Brno-střed a Brno-sever (tzv. „brněnský Bronx“) by péči potřebovalo.

Záměr projektu

Problém, který projekt řeší

Projekt reaguje na problém, který zazněl ve všech realizovaných rozhovorech – opakoval se tedy ve výpovědi klientky služby, komunitní pracovnice/komunitního lídra, ředitele základní školy, zástupce městské části/zřizovatele i člena realizačního týmu. Obecně lze problém nazvat jako **segregace ve vzdělávání**. V rámci brněnských základních škol jsou viditelné zásadní rozdíly – na jedné straně jsou zde školy s enormní mírou dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí (například i více než 75 % romských dětí), na straně druhé školy, kde je takových dětí minimum. **Příčiny** této vysoké polarizace mají dvojí charakter. Za prvé je situace dána **sociálně-ekonomickým statutem** rodin žijících ve spádových oblastech určitých škol, za druhé je to podmíněno **dobrovolnou strategií rodičů**, kteří preferují určité školy na základě doporučení svých blízkých či známých. To opět popisuje více respondentů (zástupce městské části, ředitel, člen realizačního týmu, komunitní pracovnice/lídr). Na segregované školy zapisují romští rodiče své děti například proto, že doufají, že se jejich dítě spíše vynešikaně nebo nepřijetí ze strany pedagogů. Zároveň jsou na segregovaných školách podle člena realizačního týmu KREDO ve větším počtu zastoupeni kvalifikovaní pracovníci otevření inkluzi ve vzdělávání. Segregované školy tak dostávají větší zátěž ve formě vyššího počtu sociálně znevýhodněných žáků. Projekt KREDO tímto reaguje na **nedostatečnou integraci romských dětí v oblasti vzdělávání**. V souhrnu tak projekt pomáhá řešit následující identifikované problémy:

- Segregace ve vzdělávání (v tomto případě v rámci brněnských škol);
- Nedostatečné zapojení romských dětí do předškolního vzdělávání, což snižuje jejich šance na snadnější nástup do základní školy;
- Komunikační a procesní komplikace, kterým romští rodiče čelí, když se rozhodnou dítě zapsat do nesegregované školy;
- Chybějící stimulační prostředí rodin, potřeba podpory dětí před nástupem do MŠ/ZŠ.

Nositelům aktivit projektu jsou sociálně-pedagogičtí a komunitní pracovníci.

Cíle projektu

Člen realizačního týmu uvádí, že **desegregace ve školství** je jedním z **dlouhodobých cílů IQRS**. V rámci toho komentuje, že existují „*různé cesty, jak se to dá dělat. Starší pokusy tohoto pracoviště byly, že prostě zapíšeme děcko do nesegregované školy a máme odpracováno. To se ukázalo jako dost nefunkční strategie, protože ty děti jsou tam často šikanované, vytlačované ven, nejsou podporované sociálníma projektama*“. Když současný tým CRD přemýšlel nad tím, co udělat pro to, aby děti zažívaly šikanu a podobné jednání co nejméně, přišli s myšlenkou podpory **resilience**¹ (resilience dětí, rodičů i týmu CRD).

Hlavním cílem projektu je tedy zvýšit inkluzi ve vzdělávání konkrétních romských dětí prostřednictvím posílení **kompetencí a odolnosti** těchto dětí a jejich rodičů, zároveň

¹Resilience (z lat. resiliere, odrazit se) je v psychologii odolnost, schopnost vzdorovat nepřízni, zvládat nepříznivé situace a překonávat krize.

pomocť zprocesovat jejich nástup do základních škol, a to minimálně u 20 dětí v Brně (číslo se týká jen nástupů do ZŠ).

S rodiči je rovněž pracováno na zvýšení jejich resilience, a to v oblasti prosazování práv a zájmů dítěte se zaměřením na inkluzi (skrže vzdělávání, právní poradenství a pomoc s řešením konkrétních případů). Důraz se klade i na to, aby rodiče znali svá práva a v případě nerovného zacházení věděli, jaké nástroje mají k řešení situace použít. U rodičů je také cíl rozvíjet obecné rodičovské kompetence (například v některých případech eliminace násilí vůči dítěti).

Dalším cílem projektu je poskytnutí možnosti vybraným **školám** vyzkoušet si nástroje podpory, které budou využitelné při inkluzivním vzdělávání (jako je doprovod sociálního nebo komunitního pracovníka na schůzky se školou, mediace jednání, poradenství v oblasti adaptace nastupujících dětí atd.).

Posledním cílem projektu je dál rozvíjet a vzdělávat také realizační **tým** CRD.

Aktivity projektu

Aktivity u dětí

Cílem těchto aktivit je **připravit děti na nástup do mateřských a základních škol**. Běžné kompetence pro nástup popisuje člen realizačního týmu: „*(Dítě) musí být schopno fungovat v nějakém režimu, musí znát nějaká pravidla, musí si umět umýt ruce, zasunout po sobě židli, nebít děti po hlavě*“. Děti často nejsou socializované do větších kolektivů, především pokud žije rodina ve vyloučené oblasti. Během aktivit se tedy trénuje **adaptace na širší dětský kolektiv**. Rozvoj těchto kompetencí se odehrává skrže účast v předškolním klubu CRD. Kromě pedagogického přístupu člen týmu uvádí, že je podstatný i **terapeutický přístup**, např. využitím spolupráce s psychologem při případu eliminace násilí dítěte vůči ostatním dětem. Nedostatek dětských psychologů kompenzuje tým CRD **pravidelnou canisterapií** (=terapie za pomoci psů).

Děti se v CRD účastní **dětských skupin**, rodiče se mohou přidat a děti s pracovníky pozorovat, rodiče také přicházejí na pravidelná setkávání (třídní schůzky nazývané „snídaně“), která se konají až jednou týdně. Na setkáních se otevírají praktická témata jako např. jak zapsat dítě na MŠ/ZŠ. Probíhají také **neformální setkávání**, kde se děti setkávají s aktivitami jako je vyrábění věnců nebo karneval, které zároveň mají výchovně vzdělávací přesah, např. témata, jak řešit spory s dítětem, nebo jak funguje Česká školní inspekce. Významnou aktivitou, kterou CRD poskytuje, je **organizace společných výletů**. Ukázalo se, že společné výlety jsou velmi účinným prvkem pro budování vztahů ve skupině klientů. Zároveň během výletů rodiče a děti navštěvují různé podniky (např. kavárny), které provozují Romové, čímž sbírají vzory a inspiraci. Rodiče se také na CRD obrací v případě potřeby podpory okolo nástupu dětí do MŠ/ZŠ. Pracovníci jim poskytují **doprovod na schůzky, mediuji jednání** s úřady nebo školami a hledají způsoby řešení.

Zásadním uplatňovaným principem během aktivit je již zmíněný rozvoj resilience. Ten byl původně plánován pomocí **modelových situací v rámci her a příběhů**. V rámci takových situací zpracovávali pracovníci CRD například příběhy s policisty nebo se „*zlobivými paními učitelkami ve škole*“. Tyto situace představují pro děti reálná rizika nátlaku ze strany autority (člen týmu uvádí, že jsou v oblasti případy policejního násilí a v rámci projektu KREDO popisuje několik případů útlačů dětí ze strany pedagogů, které řeší s Českou školní inspekcí). Tyto modelové situace se ale nakonec neukázaly být v rozvoji resilience podle člena týmu klíčové.

Naopak jedním z klíčových prvků rozvoje resilience u dětí vnímá člen týmu práci s **genderovou stereotypizací**. U dětí, které navštěvují CRD, ji popisuje tak, že holčičky vykazují „větší míru *submisivity a poslušnosti*“. Tým s nimi pak pracuje na tom, aby v kolektivu vůbec začaly mluvit, mluvily nahlas, uměly se ohradit a říct v nepříjemné interakci „stop“. U chlapců naopak člen týmu popisuje „*neschopnost popsát, jak se cítí, nebo co prožívají*“ a „*potlačované emoce*“. Chlapci jsou podporováni v tom, aby popisovali, jak se cítí a co se jim případně nelíbí. V CRD je velký apel na to, aby spolu děti vycházely a uměly zdravě řešit konflikty v rámci skupiny. Obdobně nechávají pracovníci CRD děti, ať se učí, jak **vyjednávat s autoritou** a jak „*pracovat s mocí pedagoga*“. To ilustruje člen týmu příkladem, kdy je třeba neustoupit, když dítě chce něco jinak, než je naplánováno, přičemž zároveň dostane prostor požadavek vyjednat.

Člen realizačního týmu popisuje, že rozvoj resilience a kompetencí u **dětí** interně nazývají „*partyzánské kompetence*“. Smyslem je, aby byly děti schopné rozpoznat, kdy se jim děje něco, co se jim nelíbí, zároveň to uměly pojmenovat a říct „stop“. Tímto se rozvíjí emoční inteligence včetně schopnosti „*nebýt až příliš disciplinované*“, která je užitečná v situacích, kdy je třeba postavit se potenciálnímu zneužívání ze strany autority. Dále je součástí rozvoj běžných kompetencí (např. poznávání barev, rozvoj grafo-motoriky apod.) pro nástup do MŠ/ZŠ.

Aktivity u rodičů

S rodiči pracuje tým na rozvoji **obecných rodičovských kompetencí i rozvoji resilience** znát a prosazovat práva dítěte. K tomu tým nejprve navazuje důvěru s rodičem v rámci **pravidelných setkávání** na třídních schůzkách centra CRD nebo akcích s přesahem jako je vyrábění věnců nebo karneval a zejména pak na výletech pro celé rodiny. V případě, že se rodič odmítá těchto setkávání účastnit, je možné ho **pozvat do herny CRD**, tam mu jakýkoli pracovník centra „*uvaří kafe a dvě hodiny se mu věnuje*“ a probere s ním tak témata individuálně.

Člen týmu popisuje, že podstatné je dávat setkáním s rodiči „**neformální fazónu**“ (například přejmenování třídních schůzek na „snídaně“) a až v rámci nich otevírat formálnější nebo náročnější prvky (například jak zapsat dítě do školy). Protože se z jeho zkušenosti rodiče ze sociálně znevýhodněného prostředí často institucí „*bojí*“. Jako klíčový nástroj vnímá člen týmu **společné výlety s rodinami**, kde vzniká přirozeně delší soustředěný čas s rodiči například skrze cestu vlakem.

Budováním resilience u rodičů je myšlen proces přípravy k nástupu/přestupu dítěte na/z MŠ/ZŠ. S rodičem je vyjednáváno, co je **výhodná strategie ve volbě školy**. Toho je docíleno zejména doprovodem rodiče pracovníkem na jednání např. se školou, řešením materiálních a finančních limitů (zařizování bezplatných obědů) a vybavováním rodiče institucionálními nástroji, jak řešit nespravedlnost nebo útlak v prostředí školy. Jako příklady takových nástrojů uvádí pracovník týmu **znalost fungování České školní inspekce**, nebo vyžadování komunikace se školou prostřednictvím **mailu** nebo **písemně**. Rodiče jsou povzbuzováni v alternativním řešení nátlakových situací. Nezareagovat emočně (například „*řvát*“), ale řešit situaci skrz institucionální nástroje (například doprovodem pracovníkem CRD nebo kontaktováním České školní inspekce). Člen týmu uvádí jako příklady konkrétních nátlakových situací, se kterými měli jejich klienti zkušenost např., zamknutí dveří při zápisu před romskou matkou nebo zavírání romského chlapce na samotku učitelkou ve školce.

Práci s rodiči popisuje člen realizačního týmu i komunitní pracovnice/lídr jako **kombinaci ad hoc činností** s výše popsanou **plánovanou činností**. Ad hoc činnost s rodiči tvoří výraznou část práce (přibližně polovinu). Jde o vyptávání se rodičů na to, jak se věci daří, řešení komplikací v rámci zápisu dětí do škol, shánění materiální nebo finanční podpory apod. Klíčová je zde role komunitní pracovnice/lídra, která udržuje kontakt s rodiči například i po skončení účasti v CRD. Komunitní pracovnice v pojetí IQRS není

sociální pracovníci ve smyslu zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ke své práci využívá principy jako jsou angažovanost, participace nebo zapojení se do společenských procesů. Komunitní pracovníce tedy využívá znalost konkrétní komunity, kterou je součástí. Řešení problémů hledá znovu v komunitě a má poměrně volné mantinely, které nejsou omezeny standardy poskytování sociálních služeb (na rozdíl od sociálního pracovníka).

Aktivity při práci se školami

MŠ a ZŠ nabízí tým v rámci projektu KREDO **podporu v inkluzi a adaptaci žáků** formou doprovodu rodičů na setkání se školou, mediace jednání a skrze expertízu v tématu (např. aplikace návrhů na desegregaci školství podle PAQ Research).

Rozvoj týmu

Rozvoj týmu CRD v projektu KREDO je dle člena týmu možný tak, že se reflektuje pozice pedagoga jako někoho, kdo má vůči dětem (ale i rodičům) jak formální, tak neformální moc. Tu chce především uplatňovat tak, aby více pomáhal a vzdělával, nežli kontroloval. Reflexe „*mocenské pozice*“ pedagoga pak podle člena týmu obnáší například diskusi nad tím, co je v rámci jejich práce s dětmi „*zbytečná disciplína, co už je socializace do nějakých pravidel*“. Klíčová je také „*práce s hlasem*“ v roli pedagoga – pedagog je schopný se omluvit, když zvýší hlas, čímž ukazuje, že zvýšený hlas není norma.

Plánované přínosy projektu ve vybraných oblastech

Z rozhovorů vyplynuly tyto oblasti, ve kterých byl vnímán potenciál na přínos spolupráce v rámci projektu:

Zdraví

Na základě spolupráce s IQRS, zavedení neformálních způsobů komunikace a využití vybudovaného vztahu s rodiči bude možné vstřípnit rodičům žáků důležitost jak **zdravých svačin**, tak dostatečného, **zdravého pohybu**. Ředitel ZŠ to doplňuje:

„Mě napadá ještě téma zdraví. Které bych řekl se nám trochu hůř komunikuje do té menšiny od stravování po pohyb, ono to je jako obecný téma, který je dost silný a hůře se komunikuje, ale vyloženě bych řekl, že tady narážíme na vyloženě stereotyp, jako kdyby tam nebyla úplně citlivá ta důležitost. Pomoci toto předat v rámci nějakých programů, jak to tam jako cílit, aby to téma bylo nějakým způsobem uchopeno.“

Preventivní témata

Prostřednictvím spolupráce IQRS se sociální pedagožkou a také v důsledku realizovaných workshopů a vzdělávání bude možné lépe řešit např. **záškoláctví** či **školní neúspěšnost** u jednotlivých rodin. Na prvním stupni budou zavedeny **tripartitní schůzky** (pravidelná setkávání pedagog-rodič-dítě).

Rozvoj kritického myšlení v přijímání informací

Díky zavedení vhodnějších komunikačních kanálů a využití IQRS jako mediátora bude možné v kritických situacích rodinám vysvětlit, jaké mechanismy se běžně ve škole dějí, aby se předcházelo ohrožení žáků (např. obava z bombových útoků). Rodiny budou schopné rozlišit informace od dezinformací.

Podpora budování romských elit

IQRS bude využit jako partner v **identifikaci nadaných romských žáků**, které je možné podpořit ze strany městské části i v rámci jiných projektů, a posunout je na nesegregovanou ZŠ a dále je podporovat ve vzdělávání. Zástupce obce k tom dodává:

„Když je fakt nějaké hodně talentované romské dítě a chodí do třídy, kde je fakt hodně dětí, tak se snažíme otevřít mu dveře na jinou školu. To je snaha budování nějakých romských elit. Ale není to strukturální řešení celého problému.“

Podpora komunitní práce v lokalitě

IQRS participuje také na pravidelném **zušlechťování veřejného prostranství** a zapojuje se do akcí typu Uklidíme Česko, spoluvytváří herní a odpočinkové prvky v parcích a dvorech. IQRS zvelebují zanedbaná veřejná prostranství v SVL a doplňuje je o kulturní, komunitně vzniklá díla – například ve formě kultivace plácků. Touto aktivitou dochází dle dotázaných k celkovému rozvoji místní komunity, zlepšování vztahů mezi lidmi a k místu bydliště.

Přínosy pro cílovou skupinu

Perspektiva realizačního týmu, komunitní pracovnice a klientky

Vnímaný posun u dětí

Člen týmu popisuje, že se daří posunovat **práci s emocemi** u dětí. Daří se i měnit specifické aspekty dané **genderovou stereotypizací**: „(...) *ti kluci najednou mě začali popisovat, jak se cítili, a byli i schopni popsát, co se jim nelíbí. A holky, když byly míň submisivní, tak uměly říct: stop, tohle mi nedělej.*“

Zároveň se podařilo **snížit agresivitu**, která se týkala některých dětí: „*Měli jsme tady takové případy třeba čtyři během toho projektu. A ty děcka jako už nejsou to tak agresivní a násilný. Ten posun tam je dost vidět.*“

Klientka, se kterou byl veden rozhovor, je vděčná za **socializaci dětí ve větší skupině** a podporu jejich kompetencí pro nástup do školky. Její nejstarší syn i díky podpoře programu KREDO v centru CRD nyní nastupuje do mateřské školy. Mladší dcera se účastní programů pro děti v CRD. Je znát, že klientka pracovníkům velmi důvěřuje. Přínos pro děti popisuje ze své perspektivy takto:

„*Že je to lepší pro děti, že jsou v tom větším kolektivu s děčkama. Něco se naučijou. Zase jsem byla ráda, že něco takovýho tady vymysleli. Mají tady hudebku každé úterý a tam se učil syn třeba básničky. Dobře si to zapamatujou. Ten první syn (jméno) se naučil počítat do 10. Takže já jsem ráda, že se tu toho víc naučí. Protože já na to nemám čas, když jsou tři. Zkoušíme to, ať se učíme. On to tady ale prostě má moc rád.*“

Člen týmu komentuje aktuální stav zapsaných dětí na nesegregované školy (stav k začátku září 2024):

„*Uvidíme ještě, jak to dopadne. V tuhle chvíli se zdá, že zapíšeme jako 8 děcek do nesegregovaných institucí, což je v kontextu té naší práce i toho projektu fakt hodně.*“

Vnímaný přínos pro rodiče

Člen realizačního uvádí, že vidí úspěchy v **rozvoji kompetencí rodičů**. Například ve vybudování návyku rodičů dítě pravidelně přivádět do školky či v eliminaci násilných způsobů vůči dětem:

„*A třeba když je to děcko násilnější, tak je to složitý. Jakože je prostě důležité ty rodiče přesvědčit, že za všechno to děcko bít a rvát nikam nevede. A to se nám docela daří.*“

Jako výrazný přínos vnímají člen týmu i komunitní pracovnice to, že rodiče zažívají celý proces **řešení problému institucionálními prostředky**. Neodradí je tak, když po nich v mateřské škole chtějí donést hygienické prostředky (například toaletní papíry), na což školky nemají oficiální nárok. Rodiče mají informace od CRD a informační letáček Platformy pro včasnou péči, který je v situaci podpoří. Rodiče tak mají celkově možnost více využívat institucionální nástroje v řešení problematických/nespravedlivých situací. Rodiče tak například vědí, že mohou kontaktovat Českou školní inspekci (ČŠI). Člen týmu popisuje pozitivní zkušenost s ČŠI:

„*(...) my to považujeme za dobré řešení situace, protože je to systémový. Je to pod dohledem a ten rodič pak má jakoby záruku férového přístupu, protože umí používat ty*

„systémové nástroje. Já nevím, tak v 90 % případů tam pak to pochybení najdou, když už se teda rozhodneme pro tohle.“

Obecně poskytuje CRD v rámci projektu KREDO širokou podporu pro rodiče a děti v **procesu přestupu na nesegregované školy**. Rodiče vědí, že se mohou na pracovníky obrátit. Například potřebnost možnosti doprovodů rodičům popisuje člen týmu jako:

„Nám se jednou stalo, že maminka nezapsala svoje dítě na základní školu, protože ji zamkli dveře při zápisu. Prostě viděli tam přes skleněné dveře, že jde Romka, a tak jim to zamkli. My jsme jim pak museli zavolat, museli jsme přijít. A to nám řekli, že zrovna měli přestávku.“

Součástí práce v rámci budování resilience a motivace usilovat o lepší vzdělávání pro děti je také **rozvíjení imaginace rodičů** o tom, co je vůbec možné. To se podařilo podle člena týmu například skrz účast na výletě, během kterého rodiny navštívily úspěšnou restauraci romské podnikatelky. Nebo když byly děti na exkurzi v redakci Deníku Alarm a na základě nadšení z toho si zařídily průkazky do knihovny a půjčují si knihy.

Vnímaný přínos pro tým CRD

Členové týmu CRD se v rámci projektu KREDO věnovali **reflexi své mocenské pozice** (jako autority učitele), také reflektovali a komunikovali kulturní rozdíly. Tím dosáhli vlastního seberozvoje při práci s klienty. Pro pracovníky CRD bylo klíčové poznání, že je třeba nejprve projít vlastním procesem změny, aby mohli lépe působit na změnu v životech klientů (v oblasti osobní resilience, komunikace hranic a emocí).

Jako přínosné se také ukázalo, že se členové týmu učí romštinu a romské písničky:

„(...) ty rozdíly, který tam jako jsou daný systémově, tak se ty hrany nějak víc ohladily a umožnilo nám to větší partnerský přístup.“

Perspektiva stakeholderů (ředitel ZŠ a zástupce obce)

Pohled zapojených stakeholderů je značně ovlivněn tím, že spolupráce v rámci projektu v šetřené škole ještě reálně nezačala. Proběhlo pár seznamovacích schůzek ve škole, kdy byla cizelována zakázka ze strany vedení školy, včetně představení aktivit projektu. Ačkoli projekt KREDO se v dotázané ZŠ teprve rozjíždí, IQRS je vnímána jako stabilní a známá organizace, se kterou má minimálně zřizovatel dlouholeté a dobré zkušenosti.

Rozhovor byl tedy zacílen na to, na jaké **oblasti spolupráce** by bylo vhodné se v rámci projektu zaměřit:

IQRS jako zprostředkovatel komunikace

Jako páteční téma se objevila potřeba budování vhodnějších komunikačních kanálů mezi školou a rodiči. Dle aktérů je třeba **nastavit komunikaci více neformálně**, neboť v praxi školy se opakovaně ukazuje, že rodiče dětí pocházejících ze sociálně znevýhodněného prostředí mají problém s formální komunikací, resp. s jednáním s formálními autoritami. Řešit problémy v neformálním prostředí, které by IQRS mohlo zajistit, se nabízí jako efektivní řešení, jak komunikaci nastavit plodně a předcházet vzájemným nedorozuměním. Ředitel ZŠ dodává:

„Ty témata řešit v nějakém neformálním prostředí, respektive, když se budeme bavit o nějaké konkrétní podpoře, tak věřím, že IQ Roma, která zná třeba to v uvozovkách, podhoubí, nebo to prostředí těch rodin, ve kterém se vlastně pohybují. Tak jsou schopni to řešení nabídnout takové, aby to pro ty rodiny bylo přijatelnější, než když to

jde od OSPODU nebo nějakého formálního úřadu nebo nějakého formálního partnera, takže tam já si myslím, že opravdu je ta výhoda té v uvozovkách, neformálnosti.“

V této oblasti by škola ráda využila zkušenosti IQRS a zapojila ho jako partnera, který má kontextuální a širokou znalost v poskytování **poradenství rodinám**. Bylo formulováno využití datových zdrojů, dlouholeté praxe, a především pak vybudovaného vztahu, založeného na vzájemné důvěře mezi pracovníky IQRS a rodiči některých dětí ve škole.

IQRS jako znalostní aktér

IQRS je v pohledu dotázaných aktérů vnímán jako zásadní **expertní partner** v řešení problému desegregace ve vzdělávání v Brně. Této oblasti se věnuje dlouhodobě, realizoval řadu projektů, vystupuje na konferencích a účastní se pravidelných schůzek platformy pro inkluzivní vzdělávání. V důsledku specifické skladby žáků oslovené ZŠ je spolupráce s IQRS v rámci projektu KREDO vnímána jako „**neoddiskutovatelná potřeba**“. Ředitel ZŠ to popisuje takto:

„My bychom rádi spolupráci udrželi, respektive prodloužili, a myslím si, že to bylo dost jako nosné. Potenciál vidím prostě velký. S tím, jaké máme složení dětí, tak si myslím, že je to neoddiskutovatelný, že je to pro nás zásadní směr. Tím, že v Brně vládne spádovost, a tím, že i Romové, a ne jenom oni, si ty školy vybírají komunitně. Že jim dává smysl, když mají dobrou referenci a mají tam dejme tomu to příbuzenstvo. V důsledku toho pak je někde větší podíl Romů.“

IQRS jako školitel

Jako vhodný nástroj spolupráce se ZŠ bylo zmíněno zapojení IQRS jako **realizátora vzdělávacích akcí** pro pedagogy i členy školního poradenského pracoviště (které se skládá z asistentů, výchovného poradce, metodika prevence, sociálního pedagoga a psychologa). Ideálně formou několika **workshopů**, k nimž by vznikla **metodika**, aby bylo know-how někde pevně ukotveno.

Podpora všech sociálně znevýhodněných dětí, bez ohledu na etnicitu

Zajímavým tématem, které se ovšem ne úplně slučuje s nastavením projektu, byla potřeba školy cílit podporu na **všechny sociálně znevýhodněné žáky**, bez ohledu na etnicitu. Problémy se opakují napříč etnickými skupinami – např. ukrajinští rodiče řeší podobné komplikace jako romští (nedůvěra ve formální instituce, obavy z posuzování). Příčiny problémů dle dotázaných tkví spíše v sociálním vyloučení rodin než v etnickém definování situace.

Předškolní vzdělávání

V rozhovorech se objevila také potřeba **navýšit počet romských dětí v MŠ**. Bylo diskutováno složité téma, kdy se romští rodiče obávají diskriminace a nátlakového chování pedagogů vůči jejich dětem. IQRS je vnímáno jako vhodný partner pro rekrutaci matek ambasadorek, které mají pozitivní zkušenosti se vzděláváním svých dětí v běžných MŠ. Zástupce obce k tomu dodává:

„Spousta romských rodin dává to dítě do toho předškolního vzdělávání až ten poslední předškolní rok. Je strašně důležité pracovat s tou komunitou, přesvědčit je, že to není nic proti ničemu, když to dítě chodí do školky od těch 3, 4 let.“

Kazuistika rodiny CRD

Do CRD přichází dvojčata – dva chlapci. Chlapcům v té době bylo necelých 6 let. Rodiče se na CRD obrátili s obavami, protože chlapci měli potíže se svou učitelkou v nultém ročníku. Ta je totiž prý neustále ponižovala a nadávala jim. Tato zkušenost způsobila u chlapců trauma, které se projevovalo jejich nedůvěrou vůči dospělým. Oba chlapci byli velice šikovní, vždy pozdravili, nebyli agresivní a měli velký všeobecný přehled. S většinou zadaných úkolů (např. pracovních listů, puzzle apod.) neměli větší potíže. Nebylo tedy jasné, proč v nultém ročníku měli neshody s učitelkou. V průběhu času však vyšlo najevo, že jejich rodiče jsou stoupenci specifické křesťanské církve a své děti k této víře vedou. To pravděpodobně přispělo k neshodám s paní učitelkou, která ne vždy chápala jejich pohled na svět. Rodiče se také postavili proti tomu, aby se chlapci účastnili příprav na vánoční besídku. Zaměstnanci Centra se s rodiči dlouze bavili o tom, jaký život by chtěli pro své syny a jak by se mělo okolí k dětem chovat. Chlapci se snažili přesvědčit ostatní, že jejich víra je jediná správná, ale když byli požádáni o vysvětlení svých názorů, nedokázali srozumitelně argumentovat. Situace vedla k neshodám mezi dětmi. Zaměstnanci tak chlapcům vysvětlovali důležitost tolerance a toho, že každý má právo na vlastní víru. Po několika poradách rodiče postupně pochopili, že by měli svým synům umožnit, aby si vytvořili vlastní názory. Nakonec se rodiče rozhodli, že chlapci mohou bez překážek navštěvovat vánoční akce a společné aktivity. Díky otevřeným diskusím a setkáním si rodiče uvědomili, jak je důležité, aby se děti zapojovaly do skupinových činností a učily se vzájemné toleranci. S tímto porozuměním se chlapce podařilo lépe začlenit do kolektivu a vzrostlo jejich sebevědomí.

Zkušenosti z realizace

Projekt KREDO narazil během své realizace na několik bariér, které lze popsat následujícím způsobem:

Spolupráce s dětmi

U dětí se podle člena týmu ukázalo být smysluplnější pracovat s kompetencemi okolo **emocí**, vyjednávání sporů a podobně než původně zamýšlená práce skrze modelové situace. Pokud k tomu rodiče dají souhlas, spolupracují pracovníci CRD také s jejich klíčovým pracovníkem. Což umožnilo například širší formu podpory ve formě nalezení psychoterapie pro dítě. Pracovníci CRD opakovaně naráží na bariéru v nalezení podpory ze strany dětských psychologů, zejména těch klinických, kteří sehrávají zásadní roli v diagnostikování dětí. Bohužel počet těchto profesionálů je v České republice setrvale nízký a prozatím tak není žádný způsob, jak tuto bariéru relevantně překonávat.

Spolupráce s rodiči

Bariéry ve spolupráci s rodiči jsou často spojeny s jejich **socio-ekonomickým znevýhodněním**. Tedy například, že v případě dlouhodobé nezaměstnanosti žijí „*nestrukturované životy*“ a je tak těžší s nimi udržovat pravidelný kontakt v podobě pravidelných schůzek ve stanovený čas. Tento problém pracovníci kompenzují častými společnými akcemi a spoluprací s **komunitní pracovníci**, která rodiče kontaktuje přímo v terénu, v prostředí, kde sama žije (např. je potkává v supermarketech, v parku atp.). Nicméně socio-ekonomický stres, nedostatek financí a materiálních prostředků výrazně limituje možnosti rozvoje rodičovských kompetencí. Pracovníci CRD se naučili částečně překonávat tuto bariéru **zajištěním nutné materiální pomoci**, satureváním základních lidských potřeb, které bylo u některých rodičů prvotní potřebou, a po jejímž dosažení následně bylo možné rozvíjet specifickou sociální práci. Člen týmu k tomu dodává:

„Nemůžete moc rozvíjet kompetence ve chvíli, kdy ti lidé nejsou schopní je naplňovat kvůli tomu, že nemají peníze (říkáme tomu systémový útlak). Lidé se z rodičovských kompetencí nenají.“

Situace na školách

Na úrovni škol je situace značně komplikovaná až patová. Rozhovory ukázaly, že lze v Brně identifikovat dva typy přístupu vedení škol k inkluzi. **Školy otevřené inkluzi**, tím pádem segregované, často čelí většímu zatížení kvůli vyššímu počtu žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Naopak **školy odmítající inkluzi**, tím pádem nesegregované, rodiče od zápisu sociálně znevýhodněných dětí odrazují (například skrz postoj, že se nedají komplikace řešit). **Paradox** vytváří **dobrovolná strategie rodičů**, kteří **preferují mít dítě na segregované škole**, neboť tam se setkávají s inkluzivními nástroji, přátelštějším prostředím a minimální hrozbou šikany ze strany neromských pedagogů nebo dětí.

Člen týmu popisuje konkrétní limit, na který narazili během projektu KREDO. CRD se snažilo navázat spolupráci s nesegregovanou školou, přičemž to vyústilo v neúspěšný pokus o přestup dětí, kdy škola odmítla spolupráci. Člen týmu uvádí:

„Nakonec byla ta klientka radši, že měla dítě v té segregované škole, protože to měly jednodušší. Ona ten přesun z té segregované školy chtěla, protože to pojmenovala jako šikanu ve třídě. A chtěla přesun na tu nesegregovanou, kde ta šikana takhle nebyla. Což se nepodařilo, protože ona odcházela z třetí třídy a měla znalosti první třídy. Já jsem té škole navrhoval, že by mohli používat nějaký formativní hodnocení, že

bychom mohli zařídit asistentku, že by si mohla jeden ročník zopakovat atd. Moc se jim to ale nezdálo.“

Člen týmu dodává, že pokud není vedení školy inkluzi dětí samo otevřené, závisí možnost navázání spolupráce na vůli zřizovatele. Zde aktuálně podporu CRD nachází, ale ani tak se nemusí podařit spolupráci navázat:

„(...) ta škola o to (podporu CRD – doprovod sociálního pracovníka, poradenství) moc nestála. My jsme jim to zprostředkovali a nařídil jim to zřizovatel. Ale té škole se do toho nechtělo, že je to pro ně složité.“

Zároveň člen týmu reflektuje, že **vedení škol i pedagogové jsou výrazně přetíženi** a na školách chybí pracovníci, kteří by se tématu dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí mohli více věnovat (například sociální pedagogové).

Desegregace a tlak na rodiny

V rámci klíčového problému segregace ve vzdělávání funguje projekt KREDO jako iniciátor změn „odspoda“. Pracovníci CRD poskytují klientům nástroje a podporu potřebné k nástupu do mateřských a základních škol. Člen týmu popisuje roli rodin a dětí ze znevýhodněného prostředí jako „agentů desegregace“. Z toho důvodu se CRD snaží rodiny individuálně podporovat. Tento proces desegregace vytváří velký tlak na jednotlivé děti a rodiny. Jak popisuje člen týmu:

„Když to dítě dáváme do nesegregované školy, tak víceméně můžeme jen odpočítávat dny, kdy dojde k nějaké formě ústrku nebo šikany.“

Současné řešení je tedy podpora jednotlivých dětí a rodin, které se nabízí jako jediné řešení. Zásadní bariéru tedy představuje absence systémové řešení problému segregace ve vzdělávání v rámci Brna. K tomu je podle zástupce městské části potřeba politická spolupráce napříč celým Brnem, což se zatím neděje:

„Paradoxně, dobrá škola, která je otevřená a inkluzivní, tak je vlastně bita. Jako kdyby byla neinkluzivní, kdyby nepomáhala těm vyloučeným dětem, no tak oni by možná šli na spádovou školu. Ale protože tahle ta škola to dělá dobře, tak i z těch Židenic nebo z Krpole nebo z jiné městské části to dítě bude dojíždět semka. Takže co říkám je, že to se musí řešit celobrněnsky a musí se k tomu přihlásit nejen město, ale i městské části a pak samozřejmě i ty samotné školy. A to je ambice, která je na delší dobu a vlastně nevím, jestli se to v tom plném rozsahu podaří někdy dosáhnout.“

Romský kontext

Ačkoli projekt KREDO cílí na Romy, v rozhovorech zaznělo, že je problém širší a týká se obecně rodin ze sociálně znevýhodněného prostředí. Ukrajinské rodiny do určité míry řeší stejné problémy jako rodiny romské. Určitou bariérou bylo tedy i nastavení projektu zacíleného výhradně na Romy.

Rozhovory s členem týmu a s komunitní pracovnící také poukazovaly na vysilující každodenní realitu anticiganismu a internalizovaného rasismu, se kterou se klienti setkávají. Například z prostředí školy uvádí člen týmu:

„Rasismus v tom hraje hodně klíčovou roli, ať už je uvědomovaný nebo neuvědomovaný. Ze strany těch manažerů nebo pedagogů. Ten náš klient to okamžitě vycítí, když se s ním jedná s despektem. Dejme tomu, když ho někdo prostě seřve, třeba paní školnice na chodbě a nepustí toho člověka do školy. Asi to není protiprávní a nelegální, ale je to nedůstojný. Což fakt ten náš klient nechce zažívat.“

Tento limit je standardně v CRD překonáván poskytováním uvedených aktivit, neboť je to denní báze utlačovaných klientů.

Formální cíle projektu

Člen týmu reflektuje, že do projektu zahrnul **příliš mnoho cílů k pozorování**. Jako nejsmysluplnější vnímá člen realizačního týmu zejména zaměření se na sebehodnocení pedagogů z CRD, kde by kladl důraz na téma vlastní pedagogické role a pozice.

Načasování realizace případové studie

Rozhovory k případové studii projektu KREDO proběhly **na začátku školního roku 2024**, kdy ještě nebyly zcela viditelné výsledky, například v oblasti adaptace dětí na nové školy. Ideální načasování by tak bylo například o půl roku později.